

kinds of literature synthesized in his artistic activity. It is worth mentioning that the basis of all Th. Fontane's literary critic statements is constituted by the theory of realism practiced in his own compositions.

Key words: *Theodor Fontane, literary critic, innovative writer, novelist, correspondent, realism, novel.*

Отримано: 26.10.2015 р.

УДК 821.161.2-32.09

Маркітантова Є.В.

МАСКУЛІННЕ / ФЕМІННЕ В НОВЕЛІ ГАЛИНИ ТАРАСЮК “СЮРПРИЗ ДЛЯ ФЕМІНІСТКИ”

Українська література кінця ХХ – початку ХХІ століття переживає своєрідний “гендерний бум”. З’являються твори О. Забужко, Т. Зарівни, Є. Кононенко, І. Роздобудько, М. Матіос, Г. Тарасюк, у яких наскрізною темою є жіноча доля, місце жінки у суспільстві, її самоутвердження. Свої думки стосовно місця жінки в соціумі висловлюють і письменники-чоловіки (П. Загребельний, В. Шевчук, О. Ульяненко, В. Медвідь), кожний із них з позиції чоловіка описує її внутрішні переживання, показує її незахищеність перед зовнішнім світом. У відповідь на появу художніх творів, центрованих навколо вищеназваних проблем, з’являються літературознавчі студії Л. Таран, В. Агеєвої, Т. Гундорової, Н. Зборовської, М. Слабошпицького, Л. Ставицької та інших, у яких відбувається осмислення гендерного дискурсу сучасної української літератури. Так, Л. Ставицька говорить про гендерне розрізнення чоловічого та жіночого світів, які настільки різні, що “інакшість жінки, прагнення досягнути її є чи не найбільшим подразником чоловічого буттєіснування: метафізичне проникнення у психологію жінки-безодні збуджує чоловіка значно більше, ніж проникнення у її вагіну” [6, 30]. В. Агеєва наголошує на значущості означеної проблеми серед вартісних відкриттів в українському літературознавстві межі ХХ-ХХІ сторіч, відзначаючи, що “...жінка-авторка й жінка-читачка (як адресант і реципієнт художнього тексту) уже не є маргінальними постатями культурних процесів” [1, 308].

Поняття “гендер” абсорбує в собі ставату різницю, материнські та батьківські почуття, тобто ті відмінності між статями, що є продуктом культури. Актуальну проблему розрізнення маскулінного / фемінного на новий рівень із часів О. Кобилянської та Лесі Українки підносять сучасні жінки-авторки, зокрема: О. Забужко, Л. Тарнашинська, Є. Кононенко, Люко Дашвар, І. Карпа, Г. Тарасюк, С. Андрухович, Т. Малярчук та ін.

Зупинимось на виявленні гендерних ознак у процесі створення словесного художнього образу жінкою-письменницею. Фактичним матеріалом для статті є новела Г. Тарасюк “Сюрприз для феміністки”.

Даючи інтерв’ю газеті “Буковина”, Г. Тарасюк скаже: “Велика світова література експлуатувала образ жінки, і я його експлуатую” [7, 230]. Зображуючи депресивні стани сучасного суспільства, письменниця вимальовує колоритні жіночі образи – іронічні, драматичні, а поряд – образи чоловіків, переважно непристосованих до життєвих колізій і перипетій (“Двомужниця”, “Harmonia mundi”, “Дама останнього лицаря”, “Сюрприз для феміністки”, “І жаль за тим, що не збулось” та ін.). Чоловічі образи новел авторки такі ж художньо довершені, виважені, філігранні, як і образи жінок.

Новели Г. Тарасюк не раз ставали об’єктом літературознавчих розвідок. Сучасні фрагментарні дослідження (А. Галича, Ю. Коваліва, І. Яремчук, О. Логвиненко, О. Федосій) не дають цілісного аналізу розрізнення чоловічих і жіночих голосів у прозі письменниці.

Метою статті є визначення особливостей творення Г. Тарасюк художніх образів жінки і чоловіка на прикладі новели “Сюрприз для феміністки”.

Події у новелі відбуваються напередодні Нового року. Здавалося б, потрібно чекати свята, своєрідного “сюрпризу”. Але ж ні. Чекати свята годі. Письменниця без жалю обриває вже саме очікування початком новели: “На носі Новий рік, а перед носом – довгий і темний, мов кишка, коридор, ледь освітлений природнім світлом при параднім вході та засидженою мухами лампочкою – при виході, тобто в самому кінці, біля туалету” [7, 367]. Початок твору, як і загалом увесь його зміст, дисонує з заголовком, адже словник тлумачить поняття сюрпризу як те, “чого хто-небудь не чекає, на що не сподівається, перев. несподіваний подарунок” або “несподівана подія обставина” [5]. У коридорі зустрічаємо Жінку, яка чекає на традиційний новорічний пакет від

начальства – пляшку шампанського і коробку цукерок “Вечірній Київ”. У читача складається враження, що саме чекання на пакет і є тим святом для головної героїні.

Г. Тарасюк у своїх новелах акцентує на проблемі Жінки, проте не поділяє феміноцентризму, а, навпаки, говорить про себе, як про феміністку “дуже традиційної, ...української орієнтації”. Письменниця має на увазі, що жінки повинні бути активними в соціумі, проте не забувати, що їх місія – бути матір’ю, господинею у домі. У новелі “Сюрприз для феміністки” акцентується проблема фемінізації чоловіків та маскулінізації жінок. Головна героїня протриває “ожіночненню” сильної половини людства, називає чоловіків “Парасочками” і хоче побачити між ними хоча б одного, “якому б захотілося стати – Парасищем?!”. Але замість “Парасища” того “далі ходимо по звичаєному зачарованому колу: одне дитя – коло цицьки, друге – тримається за поділ, в руках – кайло, а на шпії – його величність – тлустий трутень...” [7, 375]. Так і хочеться виголосити – viva, чоловіки!

Жінка Г. Тарасюк – це тип “нової героїні”, яка сповідує моральні цінності, емансипована за духом, із високим почуттям гідності. Тому вона завжди полемізує сама з собою стосовно збережених у суспільстві патріархальних норм. Саме конфлікт жіночих характерів новели – це конфлікт “нової” і “патріархальної” жінки. Дискутуючи сама з собою, Жінка Г. Тарасюк розуміє, що сама собі псує нерви, адже процес фемінізації чоловіків не зупинити. І в цьому винні такі жінки, як Лариса Степанівна – “матрони, зациклені на чоловіках”, які “розбещують суспільну мораль святим переконанням, що чоловік, хай навіть завбільшки з горобця, мусить бути при кожній жінці, їздити на ній, як воша на собаці, пити з неї кров” [7, 375], а вона повинна пишатися тим. Такими ж чоловікооспівувальницями постають й інші жінки в новелі – жертви “споконвічної патріархальної ментальності”. Мати головної героїні називає доньку “нетерплячою”; сестра каже, що вона багато хоче від чоловіка; донька апелює до маминого “командирського баритону”. Але все ж таки “сучасна з усіх боків дочка” визнає, що чоловіки – “жертви нашої національної ментальності... Жодного мужика нормального!” [7, 376].

Конфлікт мати-донька є однією з визначальних рис сучасної жіночої прози (простежується у творах О. Забужко, Є. Кононенко, Любо Дашвар та ін.). Мати, як носій патріархальних поглядів на родину, виховання, кохання, хоче наділити ними і свою доньку. Вписування своєї доньки до загалу жінок, у яких спільність долі (реєстрація шлюбу – народження дитини – робота – готування їжі – прибирання) є чи не смислом буття матері, адже все це і повинно визначати справжній ідеал буття жінки. Тому мати головної героїні новели Г. Тарасюк не може сприйняти поглядів доньки, адже вони не збігаються з її власними. Матір говорить доньці, що та ні з яким чоловіком не зможе жити, що не розуміє, про якого такого “нормального” говорить онука.

Власне від такого “нормального” Шурка, який зробив її мужененависницею, і втекла до Києва Жінка, а тепер вирішує сама усі проблеми, хоч як їй не важко, а особливо перед Новим роком, коли хочеться “сюрпрайзу”, “новорічної пригоди”. Навіть мама, котра знає про життя-буття своєї доньки з зятем-“солітером” майже все, просить її взятися за його виховання: “Чоловіка треба вчити. Без гуку, крику, потихенку-помаленьку розказувати... і, дасть Бог, поймає, голова ж то на плечах є” [7, 381].

Г. Тарасюк розгортає тему руйнації сім’ї як традиційного світу героїні: Жінка живе окремо від чоловіка, сама виховує дітей і заробляє на життя. Особистий простір героїні – це куток, який вона винаймає на Троєщині і звідки її можуть у будь-який момент виселити. Героїня відносить себе до цвіту нації, але до того, “що цвіте собі на обніжках, битий підшвами і холодами”, який навіть помади не може собі купити, бо дорого. А були часи, коли Жінка так не жила, а думала про себе: до зустрічі з Шуркою, до заміжжя. Героїню Г. Тарасюк вабило сімейне життя, у якому хотіла знайти повноту буття, але “буквально через два-три роки все у твоєму житті зміниться – в дітей проріжуться зубки, а в Шурка – голос, і ти станеш мужененависницею. Так, через два-три роки після візиту в загс. Надто швидко, щоб дожити у шлюбі до золотого весілля...” [7, 383].

Новелою “Сюрприз для феміністки”, як, зрештою, й усіма своїми прозовими творами, Г. Тарасюк декларує вміння помічати погамне в людині, відтворювати самотні жіночі характери й долі. І все це на фоні драматизації життєвої ситуації, “в якій, ніби на рентгені, висвітлюються внутрішні жести персонажів – на рівні складних взаємин між чоловіком та жінкою” [4, 180]. Жінки-письменниці бунтують проти патріархальності, проти позбавлення їх власної ідентичності. Через відтворення почуттів Жінки автор розкриває жіночу психологію, порушує тему самотності та пошуків власного “Я”. Ходячи по крамницях, шукаючи новорічні подарунки для дітей, героїня не забуває, що вона жінка, тому придивляється до “малюсінького новорічного сюрпризу для себе”. Але тут же сама запитує в себе – “для кого, якщо нема для кого?”. У комірках своєї пам’яті Жінка знаходить “для кого” – для Єгора Михайловича. Вона сідає в метро і летить назустріч своєму “лицарю і поету”, якого виплекала зболіла її феміністична уява чи може проста сутність жінки, яка так хоче щастя, хоче зустріти Новий рік не на Майдані серед галасливої юрби, а “у товаристві по-

важного, старіючого, інтелігентного, самотнього, з квартирою (Боже, скільки плюсів!) чоловіка, який вміє (сподіваємось) цінувати жіночу дружбу, мудру, тиху, опівнічну (новорічну!) розмову при свічках і витончену мову жестів, поглядів..., які ні до чого тілесного, тобто земного, грубого і матеріального, не зобов'язують" [7, 389]. "Луч света в тьмном царстве", "житель... розкішного будинку в самім центрі столиці" виявляється усього-навсього консьєржем у цьому будинку, біля якого вони колись познайомились, де Єгор Михайлович вселив у жіночу душу промінчик щастя і надії, котрий так потрібен самотній Жінці в новорічну ніч. Героїня біжить з "руїн власної ілюзії", з "пустища сподіваного щастя" на Майдан, де вибирає маску "кумедного песика" і починає собі "невідомо чого нестямно радіти, реготати, пританцьовувати, плескати і горланити разом з усіма: "У лісі, ой, у темному" [7, 391]. А вранці, коли усі сюрпризи будуть вичерпані, самотня Жінка подзвонить Шуркові і на зло своїй "феміністичній ментальності" покличе його до Києва "водити козу по Хрещатику". Такий своєрідний сюрприз для фемінізованого Шурка, адже чоловік героїні новели втратив такі споконвічні маскулітні якості, як самодостатність, мужність, наполегливість.

Літературознавець М. Крупка стверджує: "Специфікою жіночої літератури є зосередженість на внутрішніх почуваннях героїв. Ця ознака зумовлюється як психологічно, адже жінці властива глибинна емоційність, так і зовнішніми обставинами, що найчастіше ставили жінку в позицію швидше почуттєвого сприйняття дійсності, ніж подієвого. Письменниця змушена констатувати брак досвіду акцентуванням на внутрішніх почуваннях. Звідси психологізм як прикметна риса жіночого дискурсу" [3, 146].

Г. Тарасюк у новелі "Сюрприз для феміністки" створює образ абсолютно типової сучасної жінки, який набагато легше повернути свого законного чоловіка, батька її дітей, а не шукати іншого, який швидше за все буде також результатом нашої ментальності.

Жінка Г. Тарасюк є збірним образом усього українського жіноцтва, тому набуває архетипного значення. У новелі письменниця виводить образ жінки-матері, яка робить все задля благополуччя своїх дітей, фактично замінюючи їм батька. Такий вид моделі гендерної ідентичності передбачає поєднання в жінці маскулітних і фемінітних рис характеру та особливостей поведінки, що зумовлюється виконанням ролі матері та одночасно здобувача матеріальних благ для існування.

Заглиблюючись в екзистенцію своєї героїні, її психоемоційну неповторність, Г. Тарасюк використовує найрізноманітніші форми мовлення. Досить часто авторка послуговується прийомом оповіді від першої особи, що створює ілюзію правдивості цього художнього образу з позицій саме жінки. "Курсивні уривки" в новелі передають душевний стан героїні (її мрії, спогади про минуле життя, ставлення до людей). Характерним для новели "Сюрприз для феміністки", як і всієї жіночої прози загалом, є використання прийому замовчування, що графічно передається трикрапкою. Це своєрідний момент мовчання, паузи, "читач прислухається до них і вчиться читати між рядками, впізнаючи невисловлені бажання і психічні стани – невисловлені, тому що їх неможливо висловити в межах цінностей патріархального суспільства" [2, 50]. Досить вдало авторка послуговується таким новелістичним засобом, як максимальна концентрація часу і простору подієвості (в новелі Г. Тарасюк дія відбувається за кілька годин до Нового року), що дає можливість зануритись у внутрішній світ героїні та прожити з нею один вечір насамоті.

"Письменниця вдивляється в мінливе обличчя сучасної українки, ховаючи в слово її голос, говірку, народжуючи зі слова нових героїнь нового часу, їхні портрети й автопортрети, їхні життя" [8, 6]. Г. Тарасюк створила саме ті образи, які, втілюючи традиційні фемінітні та маскулітні риси, трансформуються в нові характери, що знаходять свій вияв у сучасному суспільстві. Письменниця зображує жінку-правдошукачку, яка висловила протест проти патріархальних норм, хоча їй і самій важко їм опиратися. Отже, новела Г. Тарасюк не є відверто феміністичною, хоча і сприяє входженню жіночих цінностей у наш світ.

Список використаних джерел

1. Агеева В. Жіночий простір: Феміністичний дискурс українського модернізму : монографія / Віра Агеева. – К. : Факт, 2003. – 320 с.
2. Кошарська Г. Ще один підхід до поезії Ліни Костенко / Галина Кошарська // Слово і час. – 1996. – № 8-9. – С. 49-52.
3. Крупка М. Гендерний дискурс у сучасній українській літературі / Мирослава Крупка // Актуальні проблеми сучасної філології. Літературознавство. Зб. наук. праць Рівенського державного гуманітарного університету. – Вип. ІХ. – Рівне : РДГУ, 2000. – С. 145-151.
4. Логвиненко О. Дама у сідлі, або жіночій феномен в українській прозі на зламі століть / Олена Логвиненко // Київ. – 2006. – № 2. – С. 178-182.
5. Словник української мови: в 11 т. [Електронний ресурс] / АН УРСР. Інститут мовознавства ; за ред. І. К. Білодіда. — К. : Наукова думка, 1970-1980. — Т. 9. — С. 908. — Режим доступу : <http://ukrlit.org/slovnyk/%D1%81%D1%8E%D1%80%D0%BF%D1%80%D0%B8%D0%B7>

6. Ставицька Л. Мова і стаття / Леся Ставицька // Критика. – 2003. – Ч. 68. – 29-34.
7. Тарасюк Г. Новели: Проза / Галина Тарасюк. – Бровари : ПП “МН ТРК “Відродження”, 2006. – 416 с.
8. Яремчук І. Доторк сойчиного крила. Франкова присутність у художній прозі Галини Тарасюк / Ірина Яремчук // Літературна Україна. – 2006. – № 24. – С. 6.

Анотація. У статті розглянуто новелу “Сюрприз для феміністки” Галини Тарасюк у контексті гендерного дискурсу, характерного для жіночої прози кінця ХХ – початку ХХІ ст. Основна увага звертається на оновлення змісту, творчої манери, образів та мови художнього тексту.

Ключові слова: Галина Тарасюк, художній образ, гендер, маскулінне, фемінне.

Summary. The subject of analysis is interpretation of male and female images in Halyna Tarasyuk's short story “Surprys dl'a feministky” (Surprise for a feminist). The emphasis is made on the problem of gender differentiation of male and female beginnings.

In the novel H. Tarasyuk makes emphasis on feminization of men and masculinization of women. The main heroine opposes the “feminization” of the strong part of humanity. She polemizes with herself about patriarchal norms, conserved in the society. The conflict of female images of a short – is a conflict of “new” and “patriarchal” women. Mother of the main heroine in the novel cannot accept daughter's views as they don't coincides with her own ones.

H. Tarasyuk in the novel Surprys dl'a feministky” (Surprise for a feminist) develops a problem of family, as heroine's traditional world, destruction: woman lives separately from a husband, brings children up and makes for living and does everything for happiness of her children, in fact she substitutes the father. Such kind of gender identity model means the combination of masculine and feminine features of character and peculiarities of behavior, which causes performing the role of mother together with the role bread-winner for leaving.

Getting deep inside of her heroine's existence, her emotional originality, H. Tarasyuk uses different forms of speech. The author often uses the method of narration from the first person, which creates the illusion of truthfulness of this image from the woman's point of view. The particular feature of this short story is preterition, which is graphically expressed with the help of omission points. This is a specific moment of silence, pause.

H. Tarasyuk in the novel created different images, which by incarnating traditional masculine and feminine features transform into new characters, which become apparent in modern society.

Key words: Halyna Tarasyuk, image, gender, masculine, feminine.

Отримано: 1.11.2015 р.

УДК 801.7 : 091

Мацько В.П.

ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧІ КОНЦЕПТИ ІВАНА СТЕШЕНКА ЯК ШЛЯХ ДО САМОІДЕНТИФІКАЦІЇ

Постановка проблеми у загальному вигляді. В українському літературознавстві досі відсутній комплексний аналіз творчої спадщини І. Стешенка. Про нього лише згадують принагідно, коли йдеться про період національно-визвольних змагань (1917-20) та його внесок в історію педагогіки. А відтак постає потреба письменника, державного й громадського діяча, його наукова й культурна спадщина потребують ретельного вивчення й наукового обґрунтування.

Аналіз досліджень і публікацій. Серед наукового кола досліджень життя і творчості письменника на особливу увагу заслуговує книжка, упорядкована і видана 2013 р. полтавчанином Г. Титаренком [13]. На сьогодні це найповніше видання оригінальних творів І. Стешенка, його листування та перекладів світової класики. А все ж літературознавча спадщина належить до маловивчених, непізнаних, хоча державотворча й культурно-освітня діяльність частково відображена в працях Л. Білецького, О. Тулуба, С. Сірополка, В. Білоцерківського, В. Головченка, В. Верстюка, О. Сухомлинської, Ю. Хорунжого, М. Чиркової. Проте оминають дослідники працю літературознавця О. Тулуба (1866-1939), який близько знав письменника та його родину, присвятив дослідження «Іван Стешенко (1873-1918) (Спомини і матеріали)» [14, 92-104]. Мотивуючи активною перекладацькою діяльністю письменника, Л. Білецький зараховує І. Стешенка до репрезентантів школи наслідування [2, 362]. Така теза потребує окремого аналізу. Враховуючи